

Τοιοῦτος ἦτο ὁ Sarcey καὶ τοιοῦτος ἀναφαίνεται ἐν τῷ ὀκτατόμῳ του ἔργῳ.

Ὡς κριτικὸς ἐστερεῖτο προφανῶς τῶν μεγάλων δώρων τὰ ὅποια κάμνουν ἓνα Sainte Beuve ἢ ἓνα Lessing, ἀλλ' εἶχε φιλοπονίαν εὐσυνειδησίαν καὶ πλεῖστα δευτερεύοντα προτερήματα ἅτινα ἀρκοῦσιν διὰ τὴν καθημερινὴν κριτικὴν. Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις νὰ συνοψίσῃ τὴν θεατρικὴν του Αἰσθητικὴν παρατηρεῖ τάχως τὸ ἐξῆς διπλοῦν φαινόμενον. Εἶχε κάλλιστα διδάσκει καὶ θαυμασίως ὀρίσῃ τὸ ἰδεῶδες τοῦ καλοῦ, ὅπως ἀντελαμβάνοντο τὸ καλὸν ἐν Ἰαλλίᾳ κατὰ τὸ 1860, ἀλλ' εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο, ὡς μέτρον τοῦ καλοῦ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ. Εἶχεν ἐπίσης παρατηρήσῃ πολὺ ὀρθὰ ὅτι ἐκεῖνο ὑπερδιακρίνει τὸ θέατρον ἀπὸ τῶν ἄλλων φιλολογικῶν μορφῶν εἶναι ἡ ἀνάγκη πλοκῆς καὶ διαλόγου, συνεπέρανε ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἐν δραματικῷ ἔργῳ οὐδὲν ἐκτὸς τῆς πλοκῆς καὶ τοῦ διαλόγου εἶχον πραγματικὴν σηματούχον. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Sarcey, ὅπως καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἦτο περίεργον καὶ ὅλως Ἰαλλικὸν μῆγμα μεγάλης εὐφυΐας καὶ σπανίας «στεροκεφαλίας».

Ἄνδρ. Μιχ. Ἀνδρεάδης.

ΤΕΛΟΣ ΑΡΧΙΣΜΕΝΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

Πᾶν μοι μέλει
(Πλάτων.)

Σωστά. Κάθε μέγας φιλόσοφος εἶναι ποιητὴς τῆς ἀφρημένης ιδέας, εἶναι τῆς φαντασίας λειτουργὸς καὶ ἐκεῖνος. Ἐκεῖ ποῦ πιστεύει πῶς γκρεμίζει τὸν ποιητικὸ Μῦθον μὲ τὰ γυμνά τὰ λόγια του, τῆς καθαρῆς Ἀλήθειας ὑποταχτικὰ, δημιουργεῖ καὶ ἐκεῖνος μιὰ Μυθολογίαν. Τοῦ κάκου, Ξενοφάνη, Παρμενίδη, τοῦ κάκου, φανατικοὶ πολέμιοι τοῦ ὠραίου ἀνθρωπομορφισμοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ μύθου, καταφρονᾶτε καὶ μισεῖτε τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, καὶ κάνετε γι' αὐτοὺς ὅ, τι θὰ κάμῃ γιὰ τοὺς ἐναντίους του χιλιάδες χρόνια ὕστερ' ἀπὸ σᾶς ὁ Δάντης· ρίχνετε στὸν Ἅδην τοὺς δύο ἀθάνατους τραγουδιστάδες, καὶ τοὺς τιμωρεῖτε μὲ τὰ βασανιστήρια τῶν κολασμένων. Μὲ εἰκόνες καὶ ἐσεῖς μιλεῖτε, τὸν Πήγασον καβαλλοκεύετε, καὶ ἀξίζετε καὶ ζήτε, γιὰτὶ μυθοπλαῖστες εἰσάστε, κατὰ τὸ δικό σας τρόπο. Ὁ μεταφυσικὸς, ἐποποιὸς εἶναι τοῦ Κόσμου καὶ σὰν ἐκείνους ποῦ τὴ λύρα κράτησαν ξέρεи καὶ μᾶς συγχινεῖ. Ὁ Σέλλεϋ γράφει : «Πλάτῃ τὸ ξεχώρισμα μεταξὺ φιλοσόφου καὶ ποιητῆ. Πλάτῳνες καὶ Βάκῳνες, καλὰ καλὰ, ποιητὰδες εἶναι.»

Ὅμοια καὶ ὁ ποιητής, κάθε φορά ποῦ θῆμ.π.η σέ μιὰ καθαρώτερη καὶ σέ μιὰ ὑψηλότερη συνείδηση τοῦ ἔργου του, ὅσο κι' ἂν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ φιλόσοφο, φιλόσοφος εἶναι κ' ἐκεῖνος. Καὶ ἡ ποιητικὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ κάποια μεταφυσικὴ ποῦ μιλεῖ μὲ τὴν εἰκόνα καὶ μὲ τὸ σύμβολο, χωρὶς σύστημα, καὶ χωρὶς νὰ δείχνῃ πῶς τὴν κυβερνᾷ τιμόνι. Εἶπεν ὁ Μακώλεϋ, νομίζω, γιὰ τὸ Σέλλεϋ. α' Ἡ μεταφυσικὴ γίνεται ζωντανὴ μυθολογία στὰ ποιήματά του. Πάνθεο περίλαμπρον ἀπὸ ὠραίους μεγαλόπρεπους, ἔμφυχους τύπους, σὰν τοὺς θεοὺς τοῦ Φειδία καὶ σὰν τὲς παρθένας τοῦ Μουρίλλου. Οἱ δαίμονες τοῦ Κακοῦ, τοῦ Ἀγαθοῦ, τοῦ Καλοῦ δέν εἶναι πλέον ἀφηρημένα νοήματα· πέρνουν μορφή καὶ χρῶμα. » Ὅ,τι γιὰ τὸ Σέλλεϋ εἶπαν ταιριάζει νὰ λέγεται γιὰ κάθε μεγάλο ποιητὴ.

Δὲν ὑπάρχει φιλοσοφικὴ ιδέα μέσα σὲ ἀρχαίους καὶ σὲ νεώτερους, ποῦ νὰ μὴν τῆς ἔδωκεν ὁ ποιητής τὴ λάμψη τῆς Ὀμορφίᾳς μέσα στοὺς στίχους του.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους κοινούς τόπους τῆς φιλοσοφίας· ἡ ιδέα τοῦ μεγάλου Κόσμου· γύρω μας τοῦ σκληροῦ καὶ τοῦ ἀδιάφορου πρὸς τὴ δυστυχία τοῦ μικρόκοσμου ποῦ λέγεται ἄνθρωπος. Ὅσο κι' ἂν πονοῦμε ὅσο κι' ἂν θρηνοῦμε, τὰ πράγματα γύρω μας δὲ φροντίζουν γιὰ τὸν πόνο καὶ γιὰ τὸ θρῆνο μας. Ἡ μήτηρ Φύσις στοργὴ καμιά δὲν τρέφει πρὸς τὸ πιὸ χαριτωμένο τῆς παιδί· τὸ γέννησε, καὶ τὸ παραπέταξε· τραβάει τὸ δρόμο τῆς, σὰ νὰ συλλογίζεται κάτι ἄλλο, κρυφὸ ἀπὸ μᾶς, σὰ νὰ σιγοτρέχῃ πρὸς μιὰ δημιουργία κάποιου ὄντος πιὸ σοφὰ πλασμένου.

Τὴν ιδέαν αὐτὴ, λογικώτερα ξεδιπλωμένη στὰ βιβλία τοῦ φιλοσόφου, τὴν πῆρεν ὁ ποιητής καὶ τὴν ἔβαλε παθητικὰ στὰ τραγούδια του. Θὰμποροῦσε κανεὶς τόμον ὅλο νὰ συγγράψῃ πῶς τὴν κατὰλθακεν καὶ πῶς τὴν ξετύλιξε τὴν ιδέαν αὐτὴ καὶ πῶς τὴν τραγούδησαν, ὅχι μόνον ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην ὡς τὸ Νίτσε φιλόσοφοι μαζὶ καὶ ποιητὰδες, μὰ καὶ μονάχα τοῦ αἰῶνα ποῦ μᾶς πέρασε οἱ μεγάλοστομοὶ λυρικοί. Τέτοιο σκοπὸ δὲν ἔχω· περιορίζομαι νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅσα τώρα μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ ἀπὸ τὰ ποιήματα ποῦ ἔτυχε κατὰ καιροὺς στὰ χέρια μου νὰ πέσουν, τῆς μεγάλης αὐτῆς ιδέας δηλωτικὰ· κι' ὡς εἶναι τὸ σημείωμ' ἀτελέστατο.

Ἀσύγκριτα πλατὺς εἶναι ὁ κύκλος τῆς φαντασίας τοῦ Γκαίτε Ὁ Γκαίτε περνᾷ καὶ ψάχνει καὶ ζητεῖ νὰ ξεδιεύσῃ ὅλες τις ιδέες καὶ ὅλα τὰ αἰσθητά, χωρὶς νὰ σταματήσῃ πουθενά· δὲν εἶν' αὐτὸς ποῦ θὰ καταραστῇ τὸν Κόσμον σὰν κάτι τι ἀδιάφορο καὶ ἀνήθικο· δὲ θυμοῦμαι ἀπ' ὅτι μοῦ ἔτυχε γκαϊτικὸ νὰ μελετήσω, παρὰ ἕναν θεῖον ἐνθουσιασμό καὶ μιὰν ὀρμὴ κυνηγάρικην ἀδάμαστη γιὰ νὰ συλλάβῃ κάτι, ἀπὸ τὴν μητρικὴν, τὴν ἱερήν, τὴν προνοητικὴν μεγαλειότητα τῆς Κυβέλης. Ἔτσι κ' ὁ Σέλλεϋ, ἔξω ἀπὸ κάθε νόημα τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἢ ἀπαισιόδοξο ἢ αἰσιόδοξο, καὶ πιὸ ψηλὰ ἀπὸ κάθε ἀποκλειστικὸ σύστημα στέκει·

δέν τόν θυμῶν παρὰ μέ μάτικ ἐκστατικά ἀγνάντικ στὸν Κόσμο, σὰ σὰ ναὸ
θαυμάτων, ὀράματα καὶ ζωγραφίζῃ, θριαμβευτικά.

Νομίζω πῶς μέσα στὸν Εὐριπίδην, μαζί προσκυνητὴ καὶ ἐλεγκτὴ τοῦ Θεοῦ,
μπορεῖ νὰ βροῦμε πρῶτα σημάδια τοῦ παρόντος τοῦ ἀγάλια ἀγάλια θὰ ξεχύ-
ωνταν ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ κραυγὴ κατὰ
τῆς ἀπονείας τῶν πραγμάτων ἀγνάντικ τῆς. Στὸν *Ἰωνά* τοῦ τραγωδοῦ νὰ τί
λέει τοῦ Φαίβου ὁ πορφυρογέννητος λειτουργὸς γιὰ τὸν ἴδιον τὸ Θεό του: «Φοῦ-
ρος... παῖδας ἐκτεκνύμενος λάθρα, θνήσκοντας ἀμελεῖ.» Αὐτὸ τὸ *θνήσκοντας*
ἀμελεῖ μοῦ φρίσσει πῶς δίνει τὸ σύνθημα. Βάλτε στὸν τόπον τοῦ ἀνθρωπομόρ-
φου Θεοῦ τὴν ἀπρόσωπη *Φύσις*, καὶ νὰ ὁ νεώτερος ὅλος λυρισμὸς τοῦ φιλοσοφικοῦ
πισσιμισμού. 'Ακοῦστε τοῦ Λουκρήτιου τὸ μέγα ποίημα. 'Ακοῦστε τὸ Μπαίρον
στὸ δεύτερον μέρος τοῦ «*Λάρα*». 'Ακοῦστε τὸ Λενάου στὸ δικό του τὸ «*Φάου-
στον*», ποὺ κάποικα μέρη του εἰν τὸ «*Διάλογον* στὸ δάσος», ἀριστούργημα φι-
λοσοφικῆς ποιητικῆς, ἀξίζει νὰ σταθῇ παράπλευρα στὸ γκαϊτικὸ γίγαντα. 'Α-
κοῦστε τὸν Οὐγκώ (μολονότι εἶνε ποιητὴς ποὺ μοιάζει πρὸς πολὺ τοῦ Σέλλου)
στὴ «*Σοφία*» τῶν «*Ἀχτιδῶν* καὶ τῶν *Ἰσκιῶν*». 'Ακοῦστε τὸ Λεοπάρδη, ἔπου
καὶ ἂν τόνε γγίξε, ἔπειο του ποίημα καὶ ἂν ἀνοίξε. Καὶ τὸ Λαμαρτίνου στὸ
«*Τελευταίον* τραγοῦδι τοῦ *Ἀρδλδού*». Καὶ τὸ Βινὸ στὰς ἀλησμόνητας στροφάς
τοῦ «*Σπιτιοῦ* τοῦ βοσκῆ». Καὶ τὸ Λαλόντ *Δελιλ* μεγαλόπρεπα καὶ χτυπητὰ
στὸ ποίημα τοῦ «*La fontaine aux lianes*». Καὶ τὴν *Ἀνκερμυ* στὰ δυὸ τῆς
τραγοῦδια εἰς *ἄνθρωπος πρὸς τὴ Φύσιν*, «*ἡ Φύσις πρὸς τὸν ἄνθρωπον*», ἀξιο-
θύμαστα ξεφανωτὰ τῆς φιλοσοφικῆς ψυχῆς. Καὶ τὸ *Jean Lahor* στὴν ὥραια
του «*Φαντασία*» (*Illusion*). Καὶ τὸ λουκρητικώτατον Ρισκαίν μέσα στὴς «*Βλασφη-
μίας*» τοῦ (*Nature*) Καὶ τὸ βαθυστόχαστον Σουλλὸ Πρώτων στὸ πρῶτον μέρος τῆς
«*Δικαιοσύνης*» του, καὶ στὸν πρόλογόν τῆς «*Εὐτυχίας*» του ποὺ καταγγέλλει τὸ
Φυσικὸν Κόσμον τὸ βροῦθ καὶ τὸν ἀνέθικον. Καὶ τὸν ἀξιολάτρευτον Guyau στοὺς
«*Στίχους φιλοσόφου*» (*Genitrix hominumque deumque*).

'Απὸ τὰ δικὰ μας ἔνα μόνον τραγοῦδι μοῦ χαϊδεύει τώρα τὴν ἀκοή. Ὅμως
τὸ ἔνα τοῦτο ἀξίζει ἄρως νὰ βαλθῇ μαζί με τ' ἄλλα. Εἶνε στίχοι τοῦ *Ἰουλιού*
Τυπάλδου, μέσ' ἀπὸ τὸ ποίημα τῆς «*Τραλλῆς*».

Ὁ ἥλιος πάντα ἀλόχαρος
Ὅμως λαμπρὰ φωτίζει
Τῆς εὐτυχίας τὰ ὄνειρατα,
Τὰ δάκρυα τῆς χαρῆς,
Τὸν πόνο ποὺ φλογίζει
Τὰ βῆθη τῆς καρδίης.
Τῆσθ ποὺ γόρῳ ἀνείρητα
Γῆ καὶ οὐρανὸ ἐνοιδάζουν
Λησμονημένα μνήματα,

Μαῦρα κορμιὰ σκεπάζουν.
 Μὲ τις λαμπρές ἀκτίνες του
 Τὸ δάσος περιζώνει
 Τ' ἀχνό φεγγάρι ἀτάραχο,
 Καὶ λάμπει μυστικό,
 Καὶ ὅταν τὸ ἔρμος ἀηδὼν
 Δὲν ἀγρικιέται πλιό.
 Ἄπ' τὴν ψυχὴ μου ὁλόθερμος
 Ὁ στεναγμὸς πετιέται,
 Κ' ἐν ἄνθος δὲ μαραίνεται,
 Φύλλο δεντροῦ δὲ σειέται.
 Τὰ θλιβερὰ παράπονα
 Ὁ ἄνεμος σκορπάζει,
 Θρέφουν τῇ γῇ τὰ δάκρυα
 Σὰν τῇ δροσίᾳ τσ' αὐγῆς.
 Ἡ φύσις δὲ γρικαίει
 Τὰ πάθη τῆς ψυχῆς.

Ὅλοι οἱ μεγάλωφωνοι τοῦτοι ραψῶδοι, στὴν αἰώνιον Ἰσιδα μαζί καὶ Σφίγγα τοῦ κόσμου, ἀφήνουν ἀπὸ τὸ στόμα τους νὰ ξεφύγῃ, ἄλλος, ἓνας λυγμὸς πόνου, ἄλλος μιὰ ξαφνισμένη κραυγὴ, ἄλλος μιὰ βελγύγνωμη σκέψη, ἄλλος μιᾶς ἀτάραχης ἀπελπισίας γνώμη· ὅλοι, τοῦτος ταπεινὰ, ἐκεῖνος φρενιασμένῃ, στωικὰ καὶ εὐγενικὰ ὁ ἓνας, σκληρὰ καὶ βάρβαρὰ ὁ ἄλλος, ξέσκεπα λένε τὸ τρανὸ τους παράπονο, καὶ ρίχνουν τὸ λιθάρι τοῦ ἀναθεματισμοῦ ἔσα ὁλόισκ κατὰ τὴν Ἰσιδα τὴν νυχτοσκεπασμένη καὶ κατὰ τὴν ἀξεδιάλυτη Σφίγγα. Ὅσο καὶ ἂν παραλλάζουν στὰ κατέκαστα, ὅλοι ξετυλίγουν τὲς μουσικὲς συμφωνίες τους ἀπάνω στὸ ἴδιο τὸ θέμα, τὸ δοσμένο ἀπὸ τὸ Λουκρήτιο, τὸ μεγάλο πατέρα τοῦ νεωτέρου φιλοσοφικοῦ λυρισμοῦ· τὸ θέμα, ποῦ καὶ ἐκεῖνος θὰ τὸ δανείστηκε ἀπὸ τὲς ἀθάνατες πρωτόγονες πηγὲς τῶν Ἐπικούρου καὶ τῶν Ἐμπεδοκλήδων.

Materies opus est, ut crescant postera secla.

Ὅλοι μιλοῦν ὅπως μίλησε ὁ ἀρχαῖος τραγικός: «Τὸ μὴδὲν εἰς οὐδὲν ρέπει». Ὅλοι βλέπουν τὴν πλάση ὅπως τὴν εἶδεν ὁ Οὐγκώ, «Τὸ βουβὸ κάθεται μέσα στὸ σκοτεινὸ». Ὅλοι ψιθυρίζουν τοὺς στίχους τοῦ Λενάου: «Ἡ Φύσις ἄλλη φροντίδα δὲν ἔχει παρὰ νὰ μᾶς βασκνίξῃ. Δὲν ζῇ παρὰ γιὰ τὸν ἴδιον ἐκυτό της. Κλειέται μέσα της, δὲν ἔχει νὰ λογαριαστῇ μαζὶ σου. Ἄν εἶνε θεὸς, αὐτὴ θέλησε καὶ ἔγινε θεὸς γιὰ νὰ εἶνε αἰώνιος...» Σὲ ὅλους εἶπεν ὁ, τι τὴν ἄκουσε νὰ λέῃ ὁ Βινύ: «Μητέρα μὲ λέτε, καὶ ἐγὼ εἶμαι τέφρα». Καὶ αὐτὰ ποῦ διάβασα στὸ Λάρα τοῦ Μπαίρον, τὰ ξανάκουσα ἀντιλαλημένα ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τῶσαν καὶ τῶσαν ποιητῶν: «Γιὰ ἰδὲς τὴν πάντοδύναμη Φύση· ὅσο καὶ ἂν σὲ τριγυρίζουν νεκρὸν λυπημέναι, μήτε ἡ γῆ μήτε ὁ οὐρανὸς θὰ σὲ κλάψουν· ἓνα σύγγεφο δὲ

θάπλωθῃ· δὲν θὰ πέσῃ ἓνα φύλλο πρὸ πολὺ, ἢ αὖρα δὲ θὰ στενάζῃ πρὸ λίγου τοῦ σκουληκιοῦ τροφῇ θὰ γίνῃς...»

Καὶ τὸ ἀντιπάλημα τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου εἶνε ἀπὸ τὰ πρὸ γλυκὰ καὶ ἀπὸ τὰ παθητικώτερα κιμνάτια ποῦ ἡ νεύλαστη καὶ ἄπληρη ἀκόμη Μοῦσα τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ψυχῆς μπορεῖ νὰ ταιριάσῃ μὲ τὴν πολυόργανη συμφωνία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, μέσα στὴν παγκόσμια ποίηση.

Ὅμως ὑπάρχει στὴ γλώσσα μας κάποιον λιγόστιχο τραγοῦδι ποῦ μπορεῖ νὰ τὸ δείχνῃ ἡ ποιητικὴ τέχνη σὰν ἓνα δείγμα μιᾶς ἐργασίας καλλιτεχνικῆς ποῦ ζωγραφίζει τὴν ἰδίαν τὴ μεγάλη φιλοσοφικὴν ιδέαν τῆς ἀσυνειδησίας καὶ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ Κόσμου κατὰ τρόπον ξεχωριστό. Στούς τραγουδιστᾶδες ποῦ σημείωσα, ἀπὸ τὸ Λουκρήτιον ὡς τὸν Ἰούλιον Τυπάλδον, ἡ ιδέα αὐτὴ ξετυλίγεται ἄμεσα καὶ χτυπητὰ καὶ λυρικὰ καὶ ξέσκεπα. Ὁ ποιητὴς συγκινημένος τὸ φωνάζει τὸ παράπονόν του τῆς ἀσπλαγγχῆς Μητέρας πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Στὸ λιγόστιχο αὐτὸ τραγοῦδι ὁ ποιητὴς δὲν ξεφωνίζει· μῆτε παράπονον τοῦ ξεραύγει, μῆτε κανένα κίνημα ποῦ νὰ τοῦ προδίδῃ τὴ συγκίνησιν· ἡ γλώσσα του δὲν εἶνε λυρικὴ· ὁ ποιητὴς νομίζει πῶς τὴν ἀδραξε μέσα στὰ χέρια του τὴν πύρινη αὐτὴ συγκίνησιν, καὶ τὴν ἔκλεισε στὸ ἐργαστήρι του καὶ κύριός της ἔγινε, καὶ τὴ δούλεψε καὶ τὴν ἔκαμε ἀγαλμα. Καὶ τὸ λυρικὸ θρῆνον τὸν ἀλλάξε σὲ θεωρίαν ἐπική· (1) καὶ ἀντίθετα πρὸς τοὺς ζωγράφους ἐκείνους ποῦ μέσα στὲς εἰκόνες τους νὰ εἶναι θέλουνε φιλόλογοι, καὶ φιλόσοφοι, καὶ τοῦτο μὲ ζημία, καμιά φορά, τῆς ἀγνῆς ζωγραφικῆς καλλονῆς, ὁ τραγουδιστὴς αὐτὸς τὴν ἔκαμε τὴ φιλοσοφία ζωγραφικὰ καθάρια.

ΤΡΕΛΛΗ ΜΗΤΕΡΑ

Φουστάνι κατακόκκινον ἔχει βάλῃ...
 Ὀλόρθη, ἀναγυρμένη στὴν ἰλιά,
 Ρίχνει στὰ χέρια πίσω τὸ κεφάλι
 Μὲ τὰ μακρὰ τετράξανθα μαλλιά.
 Μίς' ἀπ' τὴν ἑσκιωμένην τραχηλὶά
 Ὁ κόρπος ἀνασπινόμενος προβάλλει,
 Καὶ περιχύνει ὀλόχρυσον ἀντηλιά
 Τῆς ὕψης τῆς τ' ἀγριμμένα κάλλη.

(1) Ἀξίζει ξεχωριστὰ νὰ ἐξεταστῇ — καὶ μπορεῖ ἐργότερα νὰ διεκρίνωμε καὶ τοῦτο γιὰ τὴν «Κριτικὴ» — πῶς ξεχωρίζουν καὶ πῶς ταιριάζουν μέσα στὰ ποιητικὰ ἔργα τὰ δύο σημαντικώτατα στοιχεῖα ποῦ πλάθουν τὴν ποιητικὴν τέχνην : ἡ λυρικὴ ταραχὴ καὶ ἡ ἐπικὴ γαλήνη. Καὶ πῶς τὰ ἔργα, ποῦ φαίνεται πῶς τὰ ἐμπνέει τὸ πρῶτον στοιχεῖον, δὲ θὰ πῇ πῶς εἶναι στεγνῆμένα ἀπὸ τὸ δεύτερον στοιχεῖον : γιὰτὶ τότε δὲ θὰ μπορούσαν νὰ γεννηθοῦν. Καὶ πῶς τὰ ἔργα ποῦ φαίνονται γιομάτα ἀπὸ τὴν γαλήνην, δὲ θὰ εἰπῇ πῶς μέσα τους δὲν κρύβουν τὴν ταραχὴν, πολλὰς φορὲς βαθύτατη, γιὰτὶ τότε δὲ θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς συγκινήσουν.

Ἄπ' τὰ γυμνά της πόδια κρεμασμένο,
 Στὰ χώματα, στάγκάθια κυλισμένο,
 Βήχει καὶ κλαίει χτικιάρικο παιδί.
 Κ' ἐκείνη ἀπόνετη καὶ μαρμαρένια,
 Γιὰ πάντα ἀλαφρώμενη ἀπὸ τὴν ἔννοια,
 Οὔτε σαλεύει κἂν γιὰ νὰ τὸ ἰδῇ.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ στοχαστῇ πῶς καὶ ὁ ποιητὴς ἐδῶ, ποῦ μὲ τὴ ζωγραφικὴ φαίνεται πῶς φιλοσοφεῖ, κοντεύει τὸ ἴδιο νὰ πάθῃ μὲ τὸν καλλιτέχνη ποῦ φιλοσοφεῖ μὲ τὴ ζωγραφικὴ νὰ ζημιώσῃ κάπως τὴν ποίησιν. Νομίζω πῶς ὅχι· ἡ ἀναλογία δὲν εἶναι πιστή. Ὁ λόγος εἶναι δύναμη ποῦ φτάνει τὸ κράτος της πολὺ πρὸ μακριὰ παρ' ὅσο μπορεῖ νὰ φτάσῃ τὸ κοντύλι τοῦ ζωγράφου. Ἄν εἶναι ἀλήθεια πῶς καὶ ὁ ζωγράφος μπορεῖ νὰ φιλοσοφήσῃ—καὶ πῶς κάθε τέχνη δὲ μπορεῖ ν' ἀλυσοδεθῇ, στὰ σύνορά της, καὶ πῶς ὅλες δανερίζονται ἀπὸ ὅλες,—χίλιες φορὲς πρὸ εὐκολα καὶ πρὸ δίκαια καὶ πρὸ σύμφωνα μὲ τὸν προορισμὸ του μπορεῖ νὰ ζωγραφίσῃ τὴν ιδέαν ὁ ποιητὴς. Ἄν ἡ ζωγραφικὰ τοῦ ποιητῆ δὲν δείχνει λυρικὰ καὶ παθητικὰ καὶ στοιχεῖα ἀπὸ κεῖνα ποῦ λάμπουν καὶ ποῦ συγκινοῦν, ἡ τέχνη της φανερώνε-
 ται κατὰ τρόπον ὅλως διόλου ἀντικειμενικὸ. Βέβαια· εἶνε δύσκολον ὁ καθείς νὰ ὑποφιαστῇ καὶ νὰ βρῇ τὴν ἀρχικὴν ιδέα κρυμμένη σὲ μιὰ τόσον αὐστηρὰ πλα-
 στικὴ μορφή. Ὅμως ἐκεῖνος ποῦ σκύβει στὸ στίχο ἀπάνου τοῦ ποιητῆ, ἐκεῖ ποῦ ἡ σκέψις του κρατιέται βυθισμένη μέσα στὸ μελισσοδοῦσίμα τῶν τρανῶν ιδεῶν τρι-
 γύρω του, ἂν τύχῃ κ' εὔρῃ κάποιαν ιδέα τέτοια τοῦ νοῦ του κυρίαρχη, κρυμμένη
 μέσα στὸ στίχο τοῦ ποιητῆ, κ' ἔτσι τεχνικὰ μαστορεμένη, ἂν τύχῃ ν᾿ ἔβρῃ
 ἐκεῖνο ποῦ ὁ Γκαῖτε λέει στὸ «Διδάξι» του, «τὸ πρὸ μεγάλο νόημα στὸ πρὸ μι-
 κρὸ διάστημα», τὸ «μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ» τῶν ἀρχαίων,—ἐκεῖνος χαίρεται
 τότε μιὰ χαρὰν ὑπέρτατη ἀπὸ ποιήματα σὰν αὐτὸ τῆς «Τρελλῆς μητέρας». Ἀπὸ
 τὴν πρώτη λέξη τῆς ἐπιγραφῆς ὡς τὸν τελευταῖο στίχο, δὲ θυμοῦμαι αὐτὴ τὴν
 ὥρα ποίημα ποῦ νὰ μᾶς ξαναδίνῃ τόσον ἀτυνεῖδητα καὶ τόσο στοργικὰ καὶ
 τόσο σπαραχτικὰ μ' ἓνα τρόπον τόσον ἥσυχο καὶ ζυγιασμένο καὶ συνειδητὸ μέτα
 στὴν τρελλὴ πορφυρόστολῃ μητέρα μὲ τὴν ἄγριαν ὠμορφίαν καὶ μὲ τὸ χτικιάρικο
 παραπεταμένον παιδί, ποῦ ἀπόνετη, ἀφρόντιστη, μαρμαρίνη, μήτε σαλεύει γιὰ νὰ
 τὸ ἰδῇ, τὴν εἰκόνα τῆς «φοβερῆς τεράστιας μητέρας» τοῦ Λεοπάρδη «τοῦ καιροῦ
 δὲν ἔχει νὰ φροντίζει γιὰ τὴ δυστυχία καὶ γιὰ τὴν εὐτυχία μας».

Κωστῆς Παλαμᾶς

